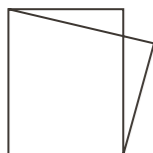

Ny ph.d.-afhandling: Lege- og børnekulturer i praksis. Studier af leg, samvær og betingelser

Ph.d.-forsvar: december 2022

Fina L. Vilholm, cand. mag. i pædagogik, ph.d., adjunkt, Center for Daginstitutionsforskning, Roskilde Universitet og VIA University College

En sommerdag sidder jeg under det store træ hvorfra der er fastgjort et tykt tovværk, da Anton fra storegruppen hopper op på rælingen af sørøverskibet på grunden. Han beder mig om at svinge tovet hen til ham, hvorefter han kaster sig ud i luften, og svinger frem og tilbage. Vi taler om den vilde leg. Det er ikke alle børn der tør hoppe fra skibet, fortæller han mig. Nogle stabler mælkekasser op under træet, der står på en lille forhøjning og svinger sig fra mælkekasserne, mens mindre begynder i tovene fra et af legestativerne, som jeg forstår er lidt mindre vild. Men Anton fortæller mig, at han "eeeelsker rebet", men at det samtidig er vildt.

Jeg spørger ham: "Hvad sker der i kroppen når du gynger?"

Anton svarer: "Lige når man hopper ned, så er det alt for vildt. Men så er det godt... spændende." Han beskriver en sit-

ren i kroppen, der er dejlig, men også vild som i "farlig", siger han. "Det kilder", og han viser mig fingre der kilder. "Nu skal jeg fortælle dig hvordan det føles", siger han så med en pludselig alvorlig mine: "Det er fordi det er vildt – jeg elsker vilde ting. Det er også sjovt. Og det er dét, der er sjovt ved livet – det er sjovt at lege!". Anton stemme stiger begejstret, mens han taler. Han smiler og han griber fat i rebet og viser mig nogle "tricks", som han siger. Jeg spørger, hvor det kilder? Anton siger: "Det kilder mest i maven – inde i skelettet – for det er kroppen". (Vilholm 2022).

Samtalen med Anton herover stammer fra det 10 måneders feltarbejde, jeg har udført i forbindelse med min afhandling, hvor jeg kulturanalytisk undersøger legen, samværet og betingelsernes betydninger for legekulturer. Som gæst i én kommunal børnehaven har jeg forsøgt

Lege- og børnekulturer i praksis. Studier af leg, samvær og betingelser

at komme helt tæt på den selvorganiserede leg og kigge børnene over skulderen i deres samvær med hinanden og med de voksne. Det er et indblik i, hvordan børn leger i en daginstitutionskontekst, og et indblik i, hvordan betingelser som pædagogik, materialitet og natur indgår i børne- og legekulturerne. I afhandlingen spørger jeg til, hvordan legen gøres i et børneperspektiv, og hvilke samspil der etableres med de nævnte betingelser. Når jeg undersøger børns leg og samvær som kultur, er det samtidig med afsæt i, at børn selvstændigt skaber kultur, og at denne børnekultur er et væsentligt bidrag til den kvalitet i daginstitutioner, der aktuelt efterspørges på policy-niveau. Et andet afsæt for at undersøge børnekulturer er, at lege aflures, tilegnes og videregives mellem børn (Mouritsen 2016) og at legen som interaktion kan undersøges som betydningsfulde kulturelle læreprocesser (Ehn et al. 2016) i børneperspektiver. Eksempelvis Antons fortælling om, hvordan det at svinge sig i tovtov, er en læreproces i børnefællesskabet, der baserer sig på, at børnene iagttager hinanden, øver sig og lærer af hinanden. Det udelukker ikke, at de voksne også understøtter disse læreprocesser og handlinger, men i undersøgelsen har jeg været optaget af interaktion, der ikke nødvendigvis har den voksne som den centrale figur i leg og samvær. Blikket på den selvorganiserede, sociale leg er et forsøg på at belyse legen og dens formål fra børneperspektiver, i overensstemmelse med Den pædagogiske læreplans fremskrivning af legen som grundlæggende (Børne- og Socialministeriet 2018) og tilsvarende, at den selvorganiserede leg ifølge FN's Børnekonvention er en ret på linje med retten til hvile og fritid.

Mikroetnografi og kulturanalyse

Det mikroetnografiske feltarbejde baserer sig på observationer, videooptagelser og lydoptagelser af børnenes hverdagsliv og interviews med faste medarbejdere. For at få forståelse for mit genstandsfelt i en kulturanalytisk optik har jeg fulgt børnene gennem det meste af et kalenderår, der hvor de har opholdt sig, og jeg har deltaget i traditioner, mærkedage, hjemmefødselsdage, koloni og ture.

Undervejs inddrager jeg kulturorienterede, filosofiske og symbolske interaktionistiske perspektiver på leg først og fremmest i form af Johan Huizinga, Hans-Georg Gadamer og George Herbert Mead (Mead 1999). En anden central inspiration er det tredelte børnekulturbegreb: børnekultur for, med og af børn (Mouritsen 2016). Begrebet henviser til kulturformer, hvor den voksne på forskellig vis indgår i leg og i æstetiske, kreative processer med børn og for børn, men også kulturformer hvor børn selvstændigt gør kultur i børnefællesskaberne på måder, der giver mening i børneperspektiver. Fx ved at trække på omgivelser, betingelser samt tidligere og eksisterende legekulturer.

Betingelser som medbestemmelse og tid til leg

I analyserne peger jeg på, at børns medbestemmelse over det, jeg kalder egen tid, krop, sted og rum, understøtter legekulturerne. Den pædagogiske organisering betyder, at der er en åben struktur i børnehaven, der gør, at børn frit bevæger sig rundt mellem rum og steder. Materialitet, natur og andre kroppe er derfor tilgængelige for børnene, ligesom det, jeg kalder for samtidighedslogikken, er nedtonet; at man ofte i en institutionskontekst gør tingene samtidigt. Legen

kan derfor flyttes rundt og ind og ud af børnehaven, som det passer børnene. Det er samtidig en kontekst, hvor der er tid til den selvorganiserede leg. Det giver nogle bestemte muligheder for at gøre legekulturer mellem børn: *En gruppe på fire børn fra storegruppen ligger på gulvet i garderoben i stueetagen. Kroppene ligger tæt sammen mens de taler. De er optaget af hinanden og af samtaleens indhold. Indholdet handler bl.a. om Marthas nissehue, som hun har med i børnehaven i dag. De taler også om hvad en ekskæreste er for noget og om, hvem der leger med hvem i børnehaven. Samtalen springer rundt. Imens bliver mindstegruppen færdig med frokost og begynder at gå og løbe forbi gruppen i garderoben. Voksne går forbi med service på vej til køkkenet. Gruppen på gulvet taler videre og ser ikke ud til at blive forstyrret af 'trafikken' fra mindstegruppens rum til køkkenet. Pludselig kommer Emil (storegruppen) løbende og spørger gruppen på gulvet: "Er der nogen der vil med udenfor?". Gruppen drejer hovederne mod Emil samtidigt og siger næsten i kor: "Nej". Emil løber videre. (Vilholm 2022).*

At kunne bevæge legen rundt, ud og ind skaber mobile lege. Børnene i eksemplet har slået sig ned i garderoben efter at have leget ovenpå, da Emil kommer til og foreslår, at gruppen går udenfor. I situationen virker det ikke, som om det at gå udenfor giver mening for gruppen på gulvet. Men muligheden er der. Jeg bruger tre perspektiver – medbestemmelse, tilgængelighed og brud med samtidighed – til at vise hvordan betingelser og muligheder understøtter mobile legekulturer. Analyserne viser, at når den bevægelige leg kan flytte sig rundt og ud i en kontekst af tid, så opstår der ofte

længere legeforløb; legen kan bevæge sig væk fra forstyrrelser, eller legen kan videreudvikle sig eller måske overtages af andre.

Legekulturer med den lange leg og den uovervågede leg

Jeg peger på, at mobilitet og bevægelighed understøtter, at legen således kan 'leges ud' (Gadamer 2007). Tid til leg – tilstedeværelsen af legetid – er en anden betydningsfuld betingelse for, at den selvorganiserede leg kan leges ud. Analyserne viser, hvordan sammenhængende legetid, mobilitet og medbestemmelse skaber daglige legeprocesser mellem 1-3 timer. Legetiden rammesætter muligheder for, at børnene øver sig og samtidig kan tilegne sig legefærdigheder, som tillægges værdi i børnefællesskaberne.

Med begreberne om den lange leg og den uovervågede leg indkredser jeg legekulturer, hvor tiden synes at blive sat ud af spil på tværs af rum og sted, og hvor børnene selv holder 'legegryden i kog'. Den lange leg undersøger paradokset i, at for at tiden kan sættes ud af kraft i legen og legen kan leges ud, så kræver det netop, at der er tid. Realtid eller legetid er altså en forudsætning for, at tiden i legen ophæves. I et legeteoretisk perspektiv er den kontinuerlige tid betydningsfuld for legen (Huizinga 1938). Samtidig viser analyserne, at kontinuerlig legetid med mobilitet og medbestemmelse synes at skabe rummelige legetyper, hvor børnene i højere grad kan hoppe af og på lege på tværs af alder og legekompeterencer. Ikke mindst

i forbindelse med udeleg og i samspillet med natur skabes legerummelighed med deltagelsesmuligheder og tilegnelsesmuligheder af lege, der adskiller sig fra indelege.

Den uovervågede leg giver indblik i legetyper og indhold, der tager afsæt i børnenes interesser og sprog. Analyserne viser, at det uovervågede rum eller sted kan være mere kropsligt og afprøvende. Der synes at være en værdi i at kunne lege skjult – mere "hemmeligt" eller afgrænset fra andre kroppe i børnehaven, ikke mindst de voksne. Jeg peger på, at de længerevarende og uovervågede lege understøtter fællesskaber, hvor børns eget sprogbrug, krop og optagetheder bringes i spil, på andre måder end når den voksne deltager eller organiserer. Det giver mulighed for, at børnene selv kan gøre sig erfaringer og opleve en vis grad af kontrol og indflydelse over eget liv. I en børnekulturel optik er det en pointe, at børne- og legefællesskaber samtidig er læringsfællesskaber, hvor børn øver sig og lærer af hinanden i overensstemmelse med de mundtlige og kropslige kulturer, mindre børn er indlejret i (Mouritsen 2016). Og i forlængelse heraf perspektiverer jeg afhandlingens analyser af de børnekulturelle fællesskaber til diskussioner om policykrav til dagtilbudsområdet i form af begrebet om 'læringsmiljøer' i Den pædagogiske læreplan. Jeg argumenterer for betydningen af, at børne- og legekulturer er læringskultur, og at legekulturer derfor må indgå som en central del af begrebet 'læringsmiljø'.

Afsluttende pointer og bidrag

Afhandlingen bidrager med viden om, hvordan børn skaber, opretholder og overleverer legekulturer i børnefællesskaberne. Med afsæt i det, man kan kalde for et legens perspektiv (Mouritsen 2016), peger jeg på værdien af sammenhængende legetid, bevægelighed og medbestemmelse. Ligeledes at den uovervågede leg rummer væsentlige muligheder for, at børn kan gøre sig egne erfaringer med betydning for identitet, læring og udvikling af legefærdigheder. Med perspektiver på børn og voksne medbestemmelse, tilgængelighed og voksne gentænkning af samtidighedslogikker giver undersøgelsen bud på, hvordan en pædagogisk organisering kan understøtte leg og samvær mellem voksen-barn og i barn-barn-relationerne. Ved at tage afsæt i det tredelte børnekulturbegreb bidrager undersøgelsen med blikke på læring og udvikling som noget, der udgår fra både børn og voksne, og at læring må ses som gensidige samspil, hvor børns bidrag er både betydningsfulde og nødvendige for kvalitet i en daginstitutionskontekst.

Lege- og børnekulturer i praksis. Studier af leg, samvær og betingelser

REFERENCER

Børne- og Socialministeriet (2018). *Den styrkede pædagogiske læreplan*.

Ehn, B., Löfgren, O. & Wilk, R. (2016). *Exploring Everyday Life. Strategies for Ethnography and Cultural Analysis*. Rowman & Littlefield.

Gadamer, H.-G. (2007). *Sandhed og metode. Grundtræk af en filosofisk hermeneutik*. Academica.

Huizinga, J. (1938). *Homo ludens, om kulturens oprindelse i leg*. Gyldendal.

Mead, G.H. (1999). *Play, School, and Society* (M.J. Deegan, red.). New York: Peter Lang Publishing, Inc.

Mouritsen, F. (2016). *Mouritsens metode 1-2. En børnekulturforskers arbejde 1972-2012* (H. Toft & K.E. Knudsen, red.). BUKS, Syddansk Universitet.

Vilholm, F.L. (2022). *Børne- og legekulturer i praksis. Studier af leg, samvær og betingelser*. Roskilde Universitet.